

3

Naoorlogs intermezzo: Partij van de Vrijheid 1946–1948

De LSP keerde na het einde van de Tweede Wereldoorlog aanvankelijk in haar oude gedaante terug. De Bond van Jonge Liberalen (BJL), de jongerenorganisatie van de LSP, was het daar niet mee eens. In de oorlog waren leden van de BJL actief geweest in het verzet. Zij hadden het illegale blad *Slaet op den trommele* uitgegeven, dat ook na mei 1945 bleef verschijnen. Hierin bepleitte de Bond de oprichting van een meer vooruitstrevende liberale partij. Onder leiding van Henk Korthals, die voor de oorlog voorzitter van de BJL was geweest, namen de jonge liberalen hiertoe het initiatief. Als voorzitter van de nieuwe partij werd Dirk Stikker aangezocht, die directeur was van de Heinekens Bierbrouwerij. Het voorlopige partijsecretariaat werd op zijn kantoor ingericht.

27

In maart 1946 ging de Partij van de Vrijheid (PvdV) van start. Voor het blok gezet, was de LSP in de nieuwe partij opgegaan. De oprichters hadden ook nu met opzet de aanduiding ‘liberalisme’ uit de partijnaam gelaten, omdat deze term door de economische crisis van de jaren dertig in een kwade reuk was komen te staan. Bovendien wilden zij voorkomen dat de nieuwkomer zou worden beschouwd als een regelrechte voortzetting van de LSP. ‘Vrijheid’ sloot als centrale term veel beter aan bij de tijdgeest, na vijf jaren van Duitse bezetting en onderdrukking. De PvdV poogde daarop in te spelen: het partijblad werd *Vrij!* genoemd en als embleem gebruikte zij het V-teken, het bekende gebaar van Winston Churchill tijdens de Tweede Wereldoorlog. Anders dan bij de Engelse premier stond de V voor de PvdV niet voor *Victory* — dat wil zeggen de overwinning over de Duitsers — maar voor ‘vrijheid’, zoals duidelijk blijkt op haar poster voor de Tweede Kamerverkiezingen van mei 1946. Ook al wilde de PvdV breken met de behoudende liberale traditie, zij knoopte wel aan bij de gewoonte van de Vrijheidsbond om op affiches gebruik te maken van de nationale kleuren — zoals blijkt op de poster waarop in de huisstijl van de PvdV een verkiezingsbijeenkomst staat aangekondigd, of een waarop lijsttrekker Korthals staat vermeld. Ook

28

29

30

3 *Naorlogs intermezzo: Partij van de Vrijheid 1946-1948*

28

29

KIEST
KORTHALS

DE PARTIJ VAN
DE VRIJHEID

Gobbels de Prater
 Iedere Vrijdag
 van 9 tot 9¹⁵
 "Op de brug"
 DE WEG
 NAAR DE DICTATUUR
 Willem de Zwijger
 Het Nederlandsche Parlement
 DE WEG NAAR DE
VRIJHEID
 OF
 DEMOCRATIE
STEMT
 DE PARTIJ VAN
DE VRIJHEID
HACKE
LIJST
5

32

het affiche voor een andere lijsttrekker van de PvdV — A.H.W. Hacke in de kieskring Amsterdam — maakt gebruik van de huisstijl. Door de toevoeging van enkele schetsen plaatsten de hoofdstedelijke liberalen de Kamerverkiezingen in het teken van de weg naar de dictatuur versus de vrijheid, waarbij zij refereerden aan de kort daarvoor beëindigde wereldoorlog. Tegenover ‘Göbbels de prater’, werd Vader des Vaderlands Willem de Zwijger geplaatst.

31

In de campagne werden de liberalen bijgestaan door het gerenommeerde en nogal chique reclamebureau Van Alfen.¹ In de verkiezingsstrijd stonden de PvdV en de PvdA lijnrecht tegenover elkaar, met als inzet de vrijzinnig-democratische kiezer. Zou die zijn voorlieden naar de PvdA volgen of zich meer thuisvoelen bij de PvdV? De sociaal-democraten deden hun best om de associatie van het liberalisme met crisis en werkloosheid levendig te houden en schilderden de PvdV af als een stelletje kapitalisten. De PvdV daarentegen deed het voorkomen of de PvdA het ‘staatsocialisme’ wilde invoeren. Op een affiche van de afdeling Amsterdam wordt de suggestie gewekt dat minister-president Willem Schermerhorn (lid van de PvdA; van huis uit vrijzinnig-democraat) met zijn beleid de kiezer naar het ravijn van armoede en chaos leidt, terwijl de kiezers die het vaandel van de PvdV volgen (en de Nederlandse vlag meevoeren) het land van voorspoed en welvaart bereiken. Niet de klassenstrijd, maar harmonieuze verhoudingen waren volgens de liberalen noodzakelijk, zo laat ook het affiche van de afdeling Rotterdam van de PvdV voor de gemeenteraadsverkiezingen van juli 1946 zien.

32

33

34

STEMT
DE PARTIJ VAN
DE VRIJHEID
HACKE **LIJST**
5

CAMPAGNE-BOEK

Verkiezingen 1948

MURTBIBLIOTHEEK
HEERLEVAARDIEN
DARTSEN

Enig archief-exemplaar v/h bly.
Reer. 'td v.v.D., koninkrijnsrecht
bi te x. Kravenhage

- 3 M.C.H. Dresselhuys, *Openingsrede van de Tweede Algemeene Vergadering van den Vrijheidsbond*, z. pl. [Den Haag], z. j. [1922], 4.
- 4 Joop W. Koopmans, 'Politics in title prints. Examples from the Dutch news book *Europische Mercurius* (1690-1756)', in: Martin Gosman en Joop W. Koopmans, red., *Selling and rejecting politics in early modern Europe*, Leuven, Parijs, Dudley (MA), 2007, 135-149; 138.
- 5 *Het Liberale Weekblad*, 30 april 1933.
- 6 *De Vrijheid*, 11 april 1933.
- 7 Van Schie, *Vrijheidsstreven in verdrukking*, 319-320.
- 8 *De Vrijheid*, 30 april 1937.
- 9 *Vrijheid en Democratie*, 23 februari 1979.
- 10 Joh. de Vries, red., *Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring 1871-1954*, dl. 2, Utrecht, 1970, 1226.
- 11 Bij het vinden van artikelen in *De Vrijzinnig-Democraat* over de verkiezingsaffiches van de VDB is dankbaar gebruik gemaakt van Meine Henk Klijsma, *De democratie voorop. De geschiedenis van de Vrijzinnig-Democratische Bond, 1901-1946*, Amsterdam, 2007.
- 12 *De Vrijzinnig-Democraat*, 6 mei 1922.
- 13 *De Vrijzinnig-Democraat*, 7 april 1923.
- 14 *De Vrijzinnig-Democraat*, 1 juni 1929.
- 15 *De Vrijzinnig-Democraat*, 24 maart 1923.
- 16 Ibidem.
- 17 *De Vrijzinnig-Democraat*, 30 mei 1925.
- 18 *Algemeen Handelsblad*, ochtendblad, 28 juni 1925.
- 19 *De Vrijheid*, 1 juli 1925.
- 20 *De Vrijzinnig-Democraat*, 25 mei 1929.
- 21 *De Vrijzinnig-Democraat*, 18 februari 1933.
- 22 *De Vrijzinnig-Democraat*, 1 april 1933.
- 23 *De Vrijheid*, 11 april 1933.
- 24 Van Schie, *Vrijheidsstreven in verdrukking*, 322.
- 25 P. de Rooy, 'Het zout in de pap. De verhouding tussen vrijzinnig-democraten en sociaal-democraten', in: G. Voerman e. a., *De vrijzinnig-democratische traditie. VDB tussen socialisme en liberalisme*, Amsterdam, 1991, 54-73; 70.
- 26 Zie voor de fusie van de VDB in de PvdA Gerrit Voerman, 'Het einde van een politieke koorddans. De overgang van de VDB naar de PvdA', in: idem, *De vrijzinnig-democratische traditie*, 88-109.

HOOFDSTUK 3

- 1 Marijn Schapelhouman, 'Cornelis Hund: verborgen tekeningen', in: *Bulletin van het Rijksmuseum*, 51 (2003), no. 4, 319-335; 321.

HOOFDSTUK 4

- 1 Geciteerd in G. Voerman, 'Om de vrijzinnig-democratische erfenis. De verhouding tussen liberalen en socialisten in de jaren 1945-1952', in: P.G.C. van Schie, red., *Tussen polarisatie en paars. De 100-jarige verhouding tussen liberalen en socialist in Nederland*, Kampen, 1995, 83-96; 91.
- 2 Zie over de totstandkoming van de vvd R. Koole, P. Lucardie en G. Voerman, *Veertig jaar vrij en verenigd. Geschiedenis van de vvd-partijorganisatie*, Houten, 1988, 41-60. Ook voor het hiernavolgende deel is van deze studie gebruik gemaakt.
- 3 *Campagne-boek vvd*, z. pl. [Den Haag], z. j. [1948], 9.
- 4 *Vrijheid en Democratie*, 24 juni 1949.
- 5 Concept verkiezingscampagne,